

УДК 338.2

Економічна безпека підприємства: фактори впливу та шляхи забезпечення

Барташевська Ю.М.

кандидат економічних наук,
доцент кафедри економіки та моделювання бізнес-процесів
Університету імені Альфреда Нобеля

У статті розглянуто актуальне питання економічної безпеки підприємств України. Досліджено поняття економічної безпеки, фактори впливу. Визначено фактори, що негативно впливають на економічну безпеку держави, підприємства. Запропоновано структурно-логічну схему забезпечення економічної безпеки підприємства, у якій значна роль відводиться інвестиційній складовій, а інвестиційний ризик визначено як фактор впливу на економічну безпеку підприємства.

Ключові слова: економічна безпека, загрози, фактори ризику, структурно-логічна схема, рівні управління, інвестиційний ризик.

Барташевская Ю.Н. ЭКОНОМИЧЕСКАЯ БЕЗОПАСНОСТЬ ПРЕДПРИЯТИЯ: ФАКТОРЫ ВЛИЯНИЯ И ПУТИ ОБЕСПЕЧЕНИЯ

В статье рассмотрен актуальный вопрос экономической безопасности предприятий Украины. Исследованы понятие экономической безопасности, факторы влияния. Определены факторы, негативно влияющие на экономическую безопасность государства, предприятия. Предложена структурно-логическая схема обеспечения экономической безопасности предприятия, в которой значительная роль отводится инвестиционной составляющей, а инвестиционный риск определен как фактор влияния на экономическую безопасность предприятия.

Ключевые слова: экономическая безопасность, угрозы, факторы риска, структурно-логическая схема, уровни управления, инвестиционный риск.

Barthashevs'ka Yu.N. THE ECONOMIC SECURITY: FACTORS OF INFLUENCE AND WAYS OF SUPPORT

The article deals the topical issue of economic security Ukrainian enterprises. Investigated the concept of economic security, factors of influence. Identifies factors negatively affecting on economic security of the state and the enterprise. The structurally-logical scheme to ensure the economic security of the enterprise is suggested. A significant role in it is assigned to the investment component and the investment risk is defined as a factor of influence on the economic security of the enterprise.

Keywords: economic security, threats, risks, structurally-logical scheme, levels of management, investment risk.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Сучасні підприємства змушені функціонувати в умовах нестабільності, глобалізації та мінливого зовнішнього середовища. Адаптація до цього вимагає від підприємств формування певного потенціалу ресурсів для забезпечення їх розвитку. В його складі модернізація основних фондів є одним з найсуттєвіших факторів ефективності діяльності. Означений процес потребує значних інвестицій, які завжди пов'язані з ризиком. За цієї ситуації захист виробництва від зовнішніх і внутрішніх загроз, що впливають на рівень потенціалу підприємства, означає його економічну безпеку як у кризові періоди, так і в стабільному економічному середовищі. Різниця полягає у визначенні завдань, що постають перед підприємством у той чи інший період.

За стійкого розвитку підприємство забезпечує утримання досягнутих позицій, тобто

певних обсягів виробництва та збуту продукції, запобігання фінансових та інших видів збитків. Під час кризи найбільшою небезпекою для підприємства є руйнація його потенціалу (виробничого, науково-технічного, кадрового тощо). Іншими словами, здатність до відтворення підприємства у цьому випадку знижена, оскільки кошти на розвиток ресурсів практично відсутні. Промислові підприємства зазвичай дуже повільно виходять з кризового стану через технологічну відсталість і знос основних фондів, відсутність коштів на модернізацію, особливості внутрішнього ринку збуту. Отже, питання забезпечення економічної безпеки підприємства є актуальними, що підтверджується увагою науковців і практиків до означеної проблеми.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженнями питання економічної безпеки підприємств займалися такі науковці, як,

зокрема, Н.В. Білошкурська [1], І.А. Бланк [2], Р.В. Зачосова [3], Г.Л. Лянной [4], О.К. Малютін [5], Ю.А. Опанасюк [6], Г.А. Смоквіна [7]. В основі цих досліджень лежать спроби визначитися з категорією економічної безпеки, чинниками, що її формують, методиками оцінки її рівня.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Проте питання досягнення та підтримки економічної безпеки підприємства, визначення ризикових факторів та методів впливу на них потребують подальшого дослідження. Також потребує подальшого дослідження вплив інвестиційної складової та інвестиційного ризику на економічну безпеку підприємства, адже інвестиційна складова є однією з тих, що визначають економічну безпеку та фінансову стійкість.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою статті є дослідження поняття економічної безпеки, факторів впливу та шляхів її досягнення.

Виклад основного матеріалу дослідження. Ефективна діяльність промислових підприємств залежить від багатьох факторів: фінансових, інформативних, екологічних втрат, підвищення продуктивності праці, конкурентоспроможності, зниження ризиків, пов'язаних з інвестиційною та виробничою діяльністю. Саме ці фактори впливають на економічну безпеку підприємства, яка може забезпечити стійке функціонування та розвиток суб'єкта господарювання [7].

Ще нещодавно основні види загроз промислових підприємств були пов'язані з низькою ефективністю та надійністю виробничих ресурсів, нестабільністю забезпечення матеріалами і комплектуючими, порушенням правил техніки безпеки, шкідливістю виробництва, перевищенням лімітів обсягів забруднення навколишнього середовища, техногенними аваріями. Але сучасні умови господарювання підприємств викликають й інші види загроз, зокрема можливість інвестиційного ризику, що виникає в процесі інвестиційної діяльності підприємства та реалізації інвестиційних проектів. Залучення інвестицій, зокрема іноземних, викликає необхідність забезпечення економічної безпеки проектів з метою створення найбільш сприятливих умов для інвесторів [8].

У зв'язку з цим актуальним є питання забезпечення економічної безпеки підприємства, що дає змогу мінімізувати негативний вплив різних загроз чи наслідків їх впливу або зовсім запобігти йому. Зокрема, на виявлення

та ідентифікацію факторів ризику, небезпек і загроз як одного з найбільш важливих завдань забезпечення економічної безпеки вказує Р.В. Зачосова [3]. Вивчення дестабілізуючих факторів, зокрема підвищення рівня інвестиційних ризиків, як зазначає Н.В. Білошкурська [1], дає змогу запобігти загрозам економічної безпеки підприємства. Зіставлення розрахунків наявних і можливих економічних втрат є важливим інструментом забезпечення економічної безпеки [6].

На нашу думку, під економічною безпекою підприємства розуміється комплекс заходів, реалізація яких дає змогу забезпечувати економічну стабільність підприємства та його розвиток за невизначеності внутрішнього і зовнішнього середовища та ризику інвестиційної діяльності.

Економічна безпека підприємства досягається створенням системи її забезпечення. Погодимось з думкою Г.Л. Лянного [4], який пропонує використовувати системний підхід до організації економічної безпеки підприємства, що є організаційно-управлінськими, режимними, технічними, профілактичними і пропагандистськими заходами, спрямованими на якісну реалізацію захисту інтересів підприємства від зовнішніх і внутрішніх загроз (ризикових факторів). Для запобігання впливу факторів на безпеку підприємства необхідна якісна організація процесів виявлення, обліку, аналізу, оцінки і запобігання або мінімізації ризику фінансово-економічної, інвестиційної та інших видів діяльності.

Відповідно до запропонованої нами схеми (рис. 1) формування економічної безпеки підприємства відбувається за рахунок реалізації заходів та програм забезпечення безпеки держави, регіону, відповідної сфери економічної діяльності і підприємства.

Для забезпечення економічної безпеки підприємства важливим є підтримання її фінансової, кадрової, техніко-технологічної, інформаційної та інших складових. Це може бути реалізовано у процесі управління підприємством в частині інвестиційної діяльності шляхом вибору інвестиційного проекту, який забезпечує мінімальний інвестиційний ризик вкладання чи залучення грошових коштів для оновлення матеріально-технічної бази.

Таке управління повинно здійснюватися на стратегічному, тактичному та оперативному рівнях управління.

Зокрема, на стратегічному рівні передбачається проходження чотирьох етапів: визначення показників та меж допустимих значень

(I етап); контроль досягнення обраних значень (II етап); обрання коригуючих заходів на підставі моніторингу внутрішніх та зовнішніх ризикових факторів, оцінки рівня небезпеки, що дає змогу прийняти рішення про коригування (III етап); заходи щодо ефективності управління ризиками (IV етап).

На тактичному рівні управління передбачається проходження трьох етапів:

1) контроль досягнення обраних значень (саме тут визначаються методи управління інвестиційними ризиками);

2) обрання коригуючих заходів на підставі

моніторингу внутрішніх та зовнішніх ризикових факторів, оцінки рівня небезпеки, що дає змогу прийняти рішення про коригування;

3) заходи щодо ефективності управління ризиками.

На оперативному рівні за результатами контролю досягнення обраних значень обираються коригуючі заходи, які дають змогу реалізувати заходи щодо ефективності управління інвестиційними ризиками.

Незважаючи на самостійність, економічна безпека підприємства не може забезпечуватися тільки на рівні підприємства. Держава

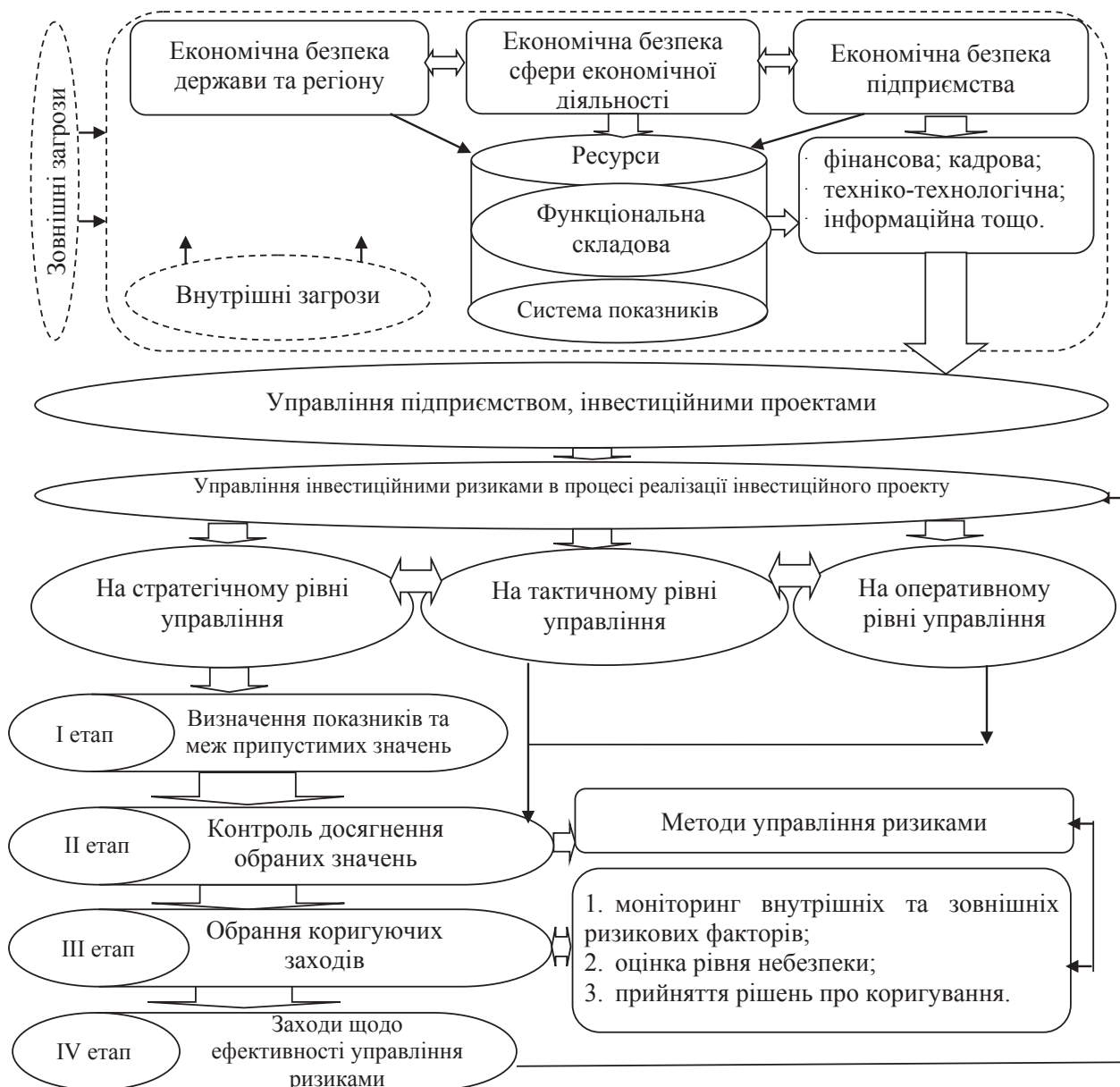

Рис. 1. Структурно-логічна схема забезпечення економічної безпеки підприємства на різних рівнях управління

насамперед повинна створити сприятливий клімат для ведення бізнесу як на національному рівні, так і на регіональному. Економічна безпека держави – це здатність держави виконувати свої функції та досягати поставлених цілей оптимальним способом за діючих зовнішніх і внутрішніх умов.

Для досягнення та підтримки стану економічної безпеки на рівні держави розробляються відповідні закони, програми та стратегії. Прикладом є Стратегія національної безпеки України [9], елементами якої є політична, економічна, інформаційна, енергетична, екологічна тощо безпеки. В рамках стратегії визначені основні загрози національної економічної безпеки, а саме монополія та олігархія; ресурсовитратність та низькотехнологічність виробництва; відсутність чітко визначених стратегічних цілей, пріоритетних напрямів і завдань соціально-економічного та науково-технічного розвитку України, а також ефективних механізмів концентрації ресурсів для досягнення таких цілей; відсутність сформованих внутрішніх ринків збуту і надмірна залежність від зовнішніх; безробіття; втрата територій та людського потенціалу тощо.

Також питання національної безпеки України розглянуті у Законі «Про основи національної безпеки України» [10], згідно з яким політика держави повинна бути спрямована на захист національних інтересів від внутрішніх і зовнішніх загроз в усіх сферах життєдіяльності і гарантування безпеки особи, суспільства і держави. Тільки держава реалізує заходи щодо захисту національних економічних інтересів, зменшення негативного впливу іноземних підприємств на національну економіку, окрему сферу економічної діяльності, окремі підприємства тощо.

Економічна безпека сфери економічної діяльності виявляється через стійкий стан підприємств, що входять до її складу, та сукупність заходів, які забезпечують ефективне функціонування і розвиток відповідної галузі. Безпека цього рівня, як і безпека держави, впливає на рівень безпеки підприємства.

Підприємство ж повинно здійснювати заходи, спрямовані на виявлення і запобігання потенційних загроз, зокрема за рахунок інвестиційних ризиків, на всіх рівнях управління.

У складі економічної безпеки виділяють декілька функціональних складових підприємства (рис. 1):

1) фінансова, що є однією з найголовніших складових, яка відображає спроможність при-

стосовуватись до мінливого та невизначеного зовнішнього середовища;

2) кадрова, яку часто поєднують з інтелектуальною, – збереження та розвиток інтелектуального потенціалу підприємства, ефективного планування та управління персоналом;

3) техніко-технологічна, яка визначає відповідність технологій підприємства стандартам та потенціал для їх розвитку;

4) інформаційна, що визначає ефективність інформаційно-аналітичного забезпечення господарської діяльності підприємства;

5) екологічна, яка стосується дотримання підприємством усіх чинних вимог законодавства щодо норм впливу на навколишнє середовище, ступеня забезпечення екологічного контролю;

6) силова, що визначає фізичну безпеку працівників підприємства, ступінь збереження майна від негативного впливу та захищеність інформаційних ресурсів підприємства;

7) політико-правова, яка стосується формування правового забезпечення діяльності підприємства, можливості його адаптації до змін в законодавстві.

До функціональних складових економічної безпеки висуваються відповідні завдання щодо забезпечення високого рівня інтелектуального потенціалу підприємства; доцільного використання ресурсів, зокрема кадрових; високої ефективності інноваційного управління та необхідної кількості інформації; небезпеки життя робітників підприємства та захисту його майна; фінансової стійкості та незалежності підприємства, зокрема за рахунок інвестиційної діяльності; правової захищеності всіх видів діяльності; екологічної безпеки; незалежності та високого рівня конкурентоспроможності технічного потенціалу [5].

Для забезпечення економічної безпеки необхідні матеріальні, трудові та фінансові ресурси, інформація та технології, техніка та обладнання, інтелектуальний потенціал, які слід максимізувати. При цьому основою мінімізації ризиків є їх постійний моніторинг, тому необхідно визначити систему показників, за якими його проводити.

Моніторинг показників на підставі виявлення, оцінки й аналізу ризиків дає змогу передбачити загрозу безпеці та стати основою їх запобігання, а в подальшому – визначення відповідної стратегії. Це можуть бути стратегії, орієнтовані на усунення наявних або запобігання можливих загроз економічній безпеці підприємства; спрямовані на запобігання впливу наявних або можливих загроз чи на компенсацію збитку.

Перші два типи стратегій передбачають виключення загроз або запобігання їх впливу. Остання стратегія використовується у випадках, коли дії ризику неможливо запобігти, але слід визначитися з можливістю компенсувати його вплив на результати діяльності підприємства.

А оскільки реалізація інвестиційних проєктів пов'язана з дією зовнішніх та внутрішніх факторів ризику на розвиток інвестиційної діяльності, доцільно розглянути етапи управління ризиками інвестиційних проєктів.

На першому етапі, що здійснюється на стратегічному рівні управління, визначається перелік контрольованих показників, що відображають реалізацію інвестиційного проєкту та допустимі межі їх значень. Від того, наскільки правильно обрані показники (індикатори) та їх значення, залежить ступінь адекватності оцінки ризику інвестиційного проєкту, а також можливість запобігання загрозам. Такими показниками є термін реалізації інвестиційного проєкту, прибуток від його реалізації, чиста приведена вартість тощо.

Другий етап реалізується вже на всіх рівнях управління підприємством і передбачає контроль обраних значень, а саме моніторинг внутрішніх та зовнішніх ризикових факторів, визначення рівня наявної небезпеки, а у разі необхідності – прийняття відповідних управлінських рішень щодо його зниження чи запобігання.

В процесі моніторингу оцінюються значення обраних показників та їх можливе відхилення від запланованих значень. Залежно від величини відхилення показників від граничних значень стан реалізації інвестиційного проєкту підприємства можна характеризувати як:

1) нормальний, тобто показники перебувають у межах граничних значень;

2) передкризовий, коли перевищується бар'єрне значення хоча б одного з показників, а інші наблизилися до певної межі бар'єрних значень; при цьому існують можливості поліпшення умов і результатів роботи шляхом прийняття запобіжних заходів щодо загроз;

3) кризовий, тобто перевищується бар'єрне значення більшості основних показників, в результаті чого реалізація інвестиційного проєкту може бути під загрозою;

4) критичний, коли порушуються бар'єрні значення всіх показників, часткова втрата потенціалу стає неминучою, рівень ризику інвестиційного проєкту стає критичним [2].

На цьому етапі виявляються негативні тенденції реалізації інвестиційного проєкту, визначаються причини, характер ризику та його рівень, а також прогнозуються наслідки, після чого ухвалюються управлінські рішення щодо коригування.

Коригувальні дії відбуваються на третьому етапі управління ризиком і передбачають обрання методу управління ризиком залежно від його рівня. До таких методів відносять зменшення, зберігання та передавання ризику третім особам.

За коригувальними діями в управлінні ризиками проводиться оцінка його ефективності. Для цього визначається коефіцієнт ефективності одним із загальноприйнятих способів: як оцінка фінансової стійкості; різниця між фактичними втратами від прояву ризику і витратами на ідентифікацію та зменшення ризику; різниця між фінансовими можливостями підприємства і його збитками та витратами на управління ризиками і втратами після заходів управління; співвідношення між чистим грошовим потоком від реалізації інвестиційного проєкту до та після впровадження заходів управління ризиком тощо.

У разі неефективного управління ризиком у процесі реалізації інвестиційного проєкту процеси повторюються для визначення коригувальних дій до моменту впровадження проєкту з прийнятним рівнем ризику.

Висновки з цього дослідження. Визначено, що економічну безпеку підприємства доцільно розглядати як складову частину державної / регіональної безпеки та безпеки сфери економічної діяльності, а на рівень економічної безпеки впливають ризики, зокрема інвестиційний. Запропонована нами система забезпечення економічної безпеки підприємства, функціонування якої представлене структурно-логічною схемою, сприятиме підвищенню фінансової стійкості підприємства, а отже, забезпеченню економічної безпеки підприємства. Досягнення цього забезпечено за рахунок системного підходу.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Білошкурська Н.В. Особливості формування рівнів економічної безпеки / Н.В. Білошкурська // Економіка. Фінанси. Право. – 2011. – № 5. – С. 7–10.
2. Бланк И.А. Инвестиционный менеджмент: уч. курс / И.А. Бланк. – К. : Эльга-Н ; Ника-Центр, 2001. – 448 с.

3. Зачосова Р.В. Класифікація загроз сталості економічної безпеки компаній з управління активами / Н.В. Зачосова // Економіка Фінанси Право. – 2010. – № 3. – С. 7–12.
4. Лянной Г.Л. Система экономической безопасности предприятия / Г.Л. Лянной // ВOS – журнал о личной и коммерческой безопасности. – 2006. – № 7. – С. 16–19.
5. Малютін О.К. Інвестиційна складова економічної безпеки країни / О.К. Малютін // Сучасні проблеми економіки та менеджменту : тези доповідей Міжнародної науково-практичної конференції. – Львів, 2011. – С. 550–551.
6. Опанасюк Ю.А. Інвестиційна привабливість регіонів України / Ю.А. Опанасюк // Актуальні проблеми економічного і соціального розвитку регіону : збірник матеріалів всеукраїнської науково-практичної конференції. – Красноармійськ, 2011. – Т. 2. – С. 102–105.
7. Смоквіна Г.А. Сучасні підходи до оцінки економічної безпеки промислового підприємства: теоретичний досвід і практичне використання / Г.А. Смоквіна // Бізнес-Інформ. – 2015. – № 11. – С. 231–239.
8. Шапкин А.С. Экономические и финансовые риски. Оценка, управление, портфель инвестиций : [монография] / А.С. Шапкин. – М. : Дашков и Ко, 2003. – 544 с.
9. Стратегія національної безпеки України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/287/2015>.
10. Про основи національної безпеки України : Закон України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/964-15>.